

Erkölcsei nagysága — példakép¹

„Recrudescunt vulnera... Megújulnak a ditsőséges magyar nemzetnek régi sebei...” ezekkel a sokat idézett szavakkal kezdődik *II. Rákóczi Ferenc* híres kiáltvány, a *Manifestum*. Aki megfogalmazta, háromszáz évvel ezelőtt, 1677. július 2-án született Lőncon.

A fejedelemtől eltérően, *Ráday Pál* a protestáns köznemességből származott, amely később a felkelés tisztikarának gerincét jelentette. Mégis, kettejük munkája oly szorosan összeforrt a szabadságharc éveiben, stílusuk oly megtevesztően hasonlított egymásra, hogy még a kitűnő *Horváth Mihály* is Rákóczi művének tartotta a *Manifestumot* mindaddig, amíg a *Ráday* által írt fogalmazvány elő nem került (*Thaly Kálmán* figyelt fel rá először). Rákóczi és *Ráday* stílusazonossága mögött egyéniségük, gondolkodásmódjuk, világnézetük hasonlóságát kell feltételeznünk. Azt a rendíthetetlen közös meggyőződést, hogy fel tudják emelni és a haladás útjára vezethetik a nemzetet, amely „végtelen munkájával, vérével és költségeivel” hozza meg áldozatát. Közös volt fiatalságuk is, hiszen Rákóczi mindössze 27, *Ráday* pedig 26 éves volt, amikor 1703 októberében a tokaji táborban először találkoztak.

Az első megbízatás

Vannak emberek, akiknek egész életét egyetlen órányi esemény határozza meg. Ilyen befolyása volt *Ráday Pál* életére a Rákóczival történt találkozásnak. Mindaddig a nemes ifjak megszokott pályáját járta: „Kikölttem az oskolából és mentem a törvénynek tanulására” — olvassuk önéletrajzában. Kétéves katonai gyakorlat után Nógrád vármegye nótáriusa lett. Amikor a felkelés kitört, félelmében nemestársaival együtt Gács várába menekült. Innen költöttek követként a tokaji táborba — Rákóczihoz. A fejedelem azonnal maga mellé vette a tehetséges ifjút, és megtette „intimus secretarius”-nak, személyi titkárnak. Később a fejedelmi kancellária „directora” és sok más tisztség viselője lett. Első komoly feladata a *Manifestum* elkészítése volt, amely a magyar nép harcának igazságát tárta a világ közvéleménye elé.

Ráday — mint megyei jegyző — mélyen érezte és fájlalta az ország gazdasági, társadalmi, jogi és vallási kiszolgáltatottságát. A kiáltvány szerzője költői lendülettel sorolja fel az elnyomás eszközeit: „Vádoltatunk a királyi felséget sértő halálos vétkekkel, tanuknak hitetlenségét fogadták ellenünk, jutalmat ígértek rab társainknak, latrul magyarították leveleinket...”, majd biblikus hangvétellel folytatja: „Mi volt hátra, amit kellett tselekednünk? Hazánk törvényeinek így nyilván való romlása között és a régen elrejtett szívbéli dühösség által ártatlan életünk ellen leselkedő bizonyos veszedelem között? Megszabadított bennünket Dániellel az isteni jószág az oroszlanok feltátozott torkából és az undok rabságbul tsudálatos szabaditással kihozván, bátoraságos rév partra vezérlett.”

Az első diplomata

Ráday egyre-másra kapta a fejedelemtől a különböző fontos megbízatásokat. Tevékenysége rövidesen nélkülözhetetlenné vált, szinte minden útjára elkísérte Rákóczit, aki többször kitüntette őt „hozzánk s édes nemzetéhez való igaz hűségéért”. *Ráday* szervezte meg az államapparátus egy részét, ő készítette elő az 1705-ös szécsényi országgyűlést és ő fogalmazta meg a kuruc hadsereg katonai törvénykönyvét.

¹ Az elmúlt évben ünnepeltük *Ráday Pál* születésének 300. évfordulóját.

Ráday Pál volt Rákóczi első diplomatája. Követi útvjáról nemcsak kimerítő jelentéseket, hanem diáriumot (naplót) és térképet is készített. Megszervezte és mindvégig kézben tartotta a kuruc diplomáciai testületet, a titkos — siffrizott, tehát számokkal írt — diplomáciai levelezést, valamint a hazai hírekről való tájékoztatást. Mai szóval élve, ő volt a fejedelem külügyminisztere és sajtófőnöke.

Az első hírlapíró

Amikor Rádayra emlékezünk, nem feledkezhetünk meg a nagy hatású publicistáról sem: ő volt az első hazai hírlapíró. Szerkesztésében jelent meg Rákóczi híres lapja, az *Igazmondó Mercurius* (*Mercurius Veridicus ex Hungaria*). 1710-ig (amikor szerkesztését *Bercsényi* kancelláriája vette át) lényegében minden számát maga Ráday írta. Publicisztikáját költői pátoasz hatotta át. A lapot a tábornokok harcéri jelentéseiből állította össze, és az rendkívüli gyorsasággal jutott el a távoli olvasókhöz is.

Jellemző, hogy Ráday diplomáciai leveleihez gyakran csatolta a Mercurius egy-egy számát, így a külföld hitelesen tájékozódhatott a valós hazai helyzetről, ellensúlyozva ezzel a hamis bécsi hírkeltést.

Ráday Pál mindvégig kitartott eszméi és vállalt életútja mellett. 1711-ben még őt küldte a fejedelem Debrecenbe az utolsó tárgyalásokra. A bukás után nem követte Rákóczi az emigrációba, de nem állt a megalkuvó urak közé sem. Itthon maradt, a hit és a kultúra erejében vélte megtalálni a nemzeti fennmaradás biztosítékát. Ő lett a magyarországi ref. egyház első főgondnoka, világi és vallásos verseit számontartja irodalomtörténetünk. Fia, *Gedeon* ismert költő lett. Ráday Pál vagyonának tekintélyes részét könyvekre áldozta — ez a gyűjtemény adta a híres Ráday-könyvtár alapját.

Történetírásunk még mindig adósa Ráday Pál emlékének. Családi archívumként megőrzött iratait — levéltárát — két kötetben kiadták ugyan az 1950-es években (*Benda Kálmán* szerkesztésében), amit azóta is jól hasznosít a kutatás; egyetlen életrajza a piarista *Gorzó Gellért* munkája. Biográfiájának elkészítése, alakjának újszerű méltatása időszerű, mert róla is elmondhatók *Kőpeczi Béla* közelmúltban megjelent Rákóczi-tanulmányának értékelő sorai: „Haladó szellemisége, tántoríthatatlan elhűsége, erkölcsi nagysága — példakép minden magyar és minden ember számára”.

Raj Tamás

Egy élten át igaz magyar és vitéz katona (*Bercsényi László halálának kétszázéves évfordulójára*)

A magyar marxista-leninista hadtörténetírás már eddig is sokat tett annak érdekében, hogy feltárjon korábban méltánytalanul a feledés homályába merült hőstetteket, felszínre hozzon a Habsburg- és Horthy-párti történetírás részéről agyonhallgatott életpályákat és tudatosítsa közvéleményünkben népünk eltorzított vagy elhallgatott fegyveres küzdelmét. A kutatómunkának is vannak adósságai egykori katonahősökkel szemben. Például keveset tudunk arról a mintegy kétezer XVIII. századi magyar kardforgatóról, akik ifjú korukban a Rákóczi szabadságharc lelkes résztvevői voltak, a szatmári egyezség után pedig — a nemzeti függetlenség és a társadalmi haladás eszméihez ragaszkodva — a Habsburg-hatalommal ellenséges Franciaország fegyveres szolgálatába álltak. Sorsukat legjobban a vezető egyéniségüké vált *Bercsényi László* élete példázza. Ezt kívánjuk felvázolni halálának kétszázadik évfordulója alkalmából.

Bercsényi László 1689. augusztus 3-án Eperjesen született, *Bercsényi Miklós* és *Drugeth Krisztina* első gyermekeként. Egyéniségének formálódásához döntően hozzájárult, hogy édesatyja a bécsi udvarral szembe forduló nemesi elégedetlenek egyik vezetője lett. A gyermek Bercsényi hozzá és az 1697-ben személyesen megismert *II. Rákóczi Ferenchez* igyekezett hasonlóná válni, 1701-ben azonban Rákóczi elfogatásakor, Bercsényi Miklós Lengyelországba szökésekor Habsburg-hű hivatalnokra bízták nevelését, sőt a következő évben „a gyanús levelezések elhárítására” Ungvárról Kassára vitték. Itt érte a nemesi elégedetlenek és a jobbágyfelkelők összefogásának — a Rákóczi szabadságharc kitörésének — a híre. Amikor 1703 októberében Kassát körül vették a kuruc csapatok, azonnal szökni próbált. A császáriak eközben elfogták és a város 1704. október 20-i feladásáig hadifogolynak tekintették.

Szabadulása után apjával Rákóczi udvarában táborozott, illetve a nagyszombati egyetemen gyarapította ismereteit. Ekkor már mindegyre azért könyörgött apjának, hogy „tegye katonává”. Fegyvert első ízben 1707. június 6-án az ónodi országgyűlésen rántott, ahol részt vett az árulással vádolt túrói követek lekaszabolásában. Egy évi további tanulás után, 1708. július 25-én teljesedett vágya, ekkor vette fel Rákóczi vicehadnagyi ragban a Nemesi Kompaniába. A tűzkeresztségen július 28-án a morvaországi Sztrazsnicánál esett át. Augusztus 3-án, a szerencsétlen kimenetelű trencsényi csatában ott volt a sebesült Rákóczi kimentők között. Vitézségéért a nagyságos fejedelem szeptemberben főhadnaggyá léptette elő. Ezután udvari szolgálatot látott el, mégpedig olyan kiválóan, hogy 1709. január 6-án kapitánnyá léptették elő. Az ez évi hadjáratok után december 18-án hősiességéért e rendfokozatban a Nemesi Kompania zászlótartója lett. 1710. január 22-én részt vett a romhányi (vadkerti) csatában, majd egész évben Rákóczival táborozott. 1711. januárjában Ungvár megerősítési munkálatait irányította, február 21-én pedig Rákóczival indult Lengyelországba, az *I. (Nagy) Péter* orosz cárral folytatott tárgyalásokra. Áprilisig futárszolgálatot látott el Rákóczi és Károlyi között.